

*ВІРА КОВАЛЬЧУК,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
імені Богдана Ступарика,
ДВНЗ "Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника"
ORCID.org/0000-0002-1292-6500
vira1959@i.ua*

РОЛЬ МОДЕЛЮВАННЯ В УДОСКОНАЛЕННІ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*Vera KOVALCHUK,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;
Associate Professor of the Department of Pedagogy and
Education Management named after Bogdan Stuparika,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*

THE ROLE OF MODELING IN IMPROVING THE PROFESSIONAL SKILLS OF A TEACHER IN HIGHER EDUCATION

У статті розглянуто наукові погляди на визначення поняття "моделювання", "професійна майстерність". Проаналізовано основні підходи до розуміння суті моделювання в сучасній науковій літературі. Науковець зазначає, що моделювання нерозривно пов'язане з проектною, мотиваційною і діяльнісною сферами особистості; простежує взаємозв'язок між поняттями "моделювання" і "проектування"; робить висновок про важливість мотивації студентів до застосування педагогічного моделювання в освітньому процесі, ефективність і результативність діяльності за умов наявності сильних і яскравих мотивів, які спонукатимуть до дії.

Доведено, що моделювання є важливим компонентом у складі професійної майстерності будь-якого фахівця. Педагогічна майстерність конкретизується автором як складне особистісне утворення, що охоплює сферу моральних цінностей, емоцій, інтелекту. Підкреслено, що педагогічна майстерність може бути сформованою завдяки особливим умовам, основ-

ними з яких є мотивація до творчої діяльності. Розглянуто професійну підготовку викладача закладу вищої освіти до використання моделювання в освітньому процесі.

Ключові слова: моделювання, професійна майстерність, освітній процес, творча діяльність, освітній простір.

Summary: In the article scientific views on the definition of "modeling", "professional skill" were considered. The main approaches to understanding the essence of modeling in the modern scientific literature were analyzed. The scientist notes that modeling is inextricably linked with the design, motivational and activity spheres of personality. The author traces the relationship between the concepts of "modeling" and "design" and concludes that it is important to motivate students to use pedagogical modeling in the educational process. The activity will be more effective and efficient on condition of presence of strong and bright reasons that will motivate to action.

Modeling is an important component of the professional skills of any specialist. Given the analysis of the concept of professional skill, it is argued that it covers motives,

knowledge, skills, abilities. In each component, pedagogical skills are manifested at different levels of activity. It is proved that pedagogical skill is concretized by the author as a complex personal formation, covering the sphere of moral values, emotions, intellect. The author emphasized that pedagogical skills can be formed due to special conditions, the main of which is the motivation for creative activity. The professional training of a teacher of a higher education institution to use modeling in the educational process were considered.

Key words: modeling, professional skill, educational process, creative activity, educational space.

Мета: з'ясувати місце і роль моделювання як важливого сучасного методу навчання в освітньому процесі; визначити й обґрунтувати відповідні концептуальні позиції, що лежать в основі вдосконалення педагогічної майстерності викладача закладу вищої освіти; розкрити зміст і структуру підготовки майбутніх викладачів, до впровадження моделювання в освітній процес закладу освіти.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Розбудова національ-

ної освіти потребує творчого підходу до розв'язання проблем педагогічної діяльності. Головним завданням закладів вищої освіти сьогодні стає підготовка кваліфікованого випускника, який здатний не тільки застосовувати на практиці знання, уміння і навички, а й приймати оригінальні та нестандартні рішення в ситуаціях, що виникають у професійній діяльності.

Особливої уваги потребує підготовка майбутніх викладачів освітніх, педагогічних наук. Усе більшого значення набуває використання в освітньому процесі інноваційних методів навчання. Набуття тільки професійних знань не є достатнім для того, щоб бути конкурентоспроможним фахівцем. У системі підготовки студентів ЗВО центральне місце посідає викладач, завданням якого є озброєння студентів комплексом знань, умінь і навичок, передбачених навчальною програмою, здійснення психологічної підготовки до професійної діяльності.

Педагогічна діяльність пов'язана з розвитком і формуванням особистості, підготовкою її до оволодіння майбутньою професією. Норми поведінки педагога, стандарти його професійної діяльності склалися історично, але постійно зазнають впливу сучасності.

Освітній процес сьогодні характеризується насиченістю технічними засобами, комп'ютеризацією. Студенти отримують точну і повну інформацію. Викладачі розвивають і підтримують їх активність і самостійність, здійснюють контроль, підвищують інтерес студентів до занять, допомагають краще сприймати навчальний матеріал. Важливу роль у навчальній діяльності відіграє моделювання реальних умов вирішення поставлених завдань. Насиченість освітнього процесу технічними засобами змінює діяльність викладача і студентів. Учасники освітнього процесу відчувають вплив техніки, від якої змінюється мислення, емоційний стан і поведінка, види їх діяльності.

Навчанню освітніх, педагогічних наук властиві специфічні психолого-педагогічні особливості, знання

яких допомагає викладачеві правильно визначати шляхи впливу на студентів. Головним пунктом освітнього процесу є взаємодія між викладачем і студентом. Освітній процес ефективний за умови, коли вплив викладача на студентів відповідає характерові діяльності і пізнавальним можливостям. Такий зв'язок є найважливішою закономірністю освітнього процесу. Викладач спрямовує дії студентів, ураховуючи зміст і мотиви навчання, показує найбільш доцільні прийоми роботи.

Під впливом професійних дій викладача студенти входять в активну навчальну роботу. Вони обговорюють питання, проводять дослідження, аналізують їх, виконують практичні дії, розвивають психологічну готовність до роботи у різних педагогічних ситуаціях. Викладачі формують у студентів звичку самостійно здобувати знання, навички, уміння, удосконалювати свою педагогічну майстерність. Оцінюючи професійні якості студентів, викладачі перевіряють їх готовність до самостійної діяльності. Отже, викладач ЗВО повинен уміти моделювати освітній процес.

Аналіз досліджень та публікацій. Вивчення психолого-педагогічної літератури з проблеми впровадження моделювання як методу навчання і його ролі в удосконаленні професійної майстерності викладача дозволило констатувати, що основну увагу вчені звертають на визначення суті понять "моделювання", "проектування", "професійна майстерність".

Вимоги до професії педагогів висувалися ще філософами минулого. Про вчителя писав Арістотель; римський учений, педагог і теоретик ораторської майстерності та риторики Квинтиліан. У середньовічних університетах висувались жорсткі вимоги до професії учителя. Значний вплив на розвиток принципів професійної поведінки педагога мали праці визначного чеського вченого Я. Коменського, французького мислителя Ж. Руссо, швейцарського педагога І. Песталоцці, німецького просвітителя А.

Дістервега. Великий внесок у дослідження педагогічної діяльності належить російським науковцям К. Ушинському, П. Блонському, Л. Віготському, С. Шацькому. Теоретичні основи професійної діяльності педагога описували у своїх працях А. Макаренко, В. Сухомлинський. Термін "моделювання" часто використовують водночас з такими поняттями, як "проектування" і "конструювання".

Проектування здійснюється через застосування методу проєктів, який запропонований американськими філософами Дж. Дьюї та В. Кілпатриком ще у 20-х роках ХХ сторіччя. Метод проєктів являє собою певну сукупність навчальних прийомів, що дозволяють розв'язати ту чи іншу проблему в результаті самостійних дій учасників освітнього процесу. До таких належить метод моделювання, можливості якого недостатньо досліджені в педагогіці, хоча про нього знають з часів Демокрита, Епікура та Лукреція.

У педагогічній науці активно обговорюється тема педагогічного проектування, яка бере початок від появи праць В. Безпалька. За словами вченого, "мета і пафос розвитку педагогічної науки і практики – це можливість проектувати і здійснювати процес навчання і виховання людини з гарантованим ефектом. Іншої мети в педагогіці немає" (Царенко, с. 25).

У вітчизняній педагогічній науці метод проектування розроблений для активного впровадження у шкільну практику. О. Пехота виділяє такі типи проєктів: дослідницькі, творчі, ігрові, інформаційні, практико-орієнтовані (Пехота, 2001, с. 53).

Педагогічне проектування детально розглядається і в сучасних підручниках з педагогіки вищої школи. Суть цього процесу полягає в можливості прогнозувати результати майбутньої діяльності.

Н. Кузьміна доводить, що педагогічна діяльність означає єдність взаємопов'язаних компонентів. Кожному з них відповідає певна група функцій, а також педагогічних здібностей як індивідуальної форми відображення структури педа-

гогічної діяльності: конструктивних, організаційних, комунікативних.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування творчого педагога здійснюється тоді, коли майбутній викладач уже в роки навчання у закладі вищої освіти буде поставлений в умови, наближені до його професійної діяльності за допомогою активних методів навчання, до яких і належить моделювання педагогічних ситуацій. Створення в освітньому процесі університету ситуацій, які моделюють майбутню професійну діяльність студентів, зможе забезпечити формування їх готовності до спілкування.

Дослідження зазначеної проблеми дає змогу стверджувати, що в педагогіці моделювання полягає у створенні уявних ситуацій, які вимагають розв'язання певних педагогічних завдань, професійної оцінки викладача.

Моделювання у педагогіці – це створення таких ситуацій-моделей, де реальні об'єкти замінюються символами і взаємостосунки між учасниками організовані спеціально під керівництвом викладача, тобто штучно. Метою моделювання педагогічних ситуацій є сформувати готовність майбутніх фахівців до роботи у ЗВО, проводити заняття, організовувати виховну роботу.

Для застосування методу моделювання педагогічних ситуацій на практичних заняттях необхідно перевірити готовність студентів до спілкування за допомогою моделей.

Модель майбутньої своєї професійної діяльності створює сам педагог, він добирає дидактичний матеріал, контролює, оцінює роботу студентів, тому моделювання є методом викладання. Студенти часто з власної ініціативи розробляють моделі різних педагогічних ситуацій. Моделювання орієнтоване на активну самостійну діяльність студентів, розвиток творчого мислення, формування вмінь прогнозувати результати, тому як метод навчання треба активно використовувати в освітньому процесі.

У результаті теоретичних та експериментальних досліджень методики педагогічного моделювання як

засобу ефективної підготовки майбутнього викладача до проведення занять ми виділили такі три етапи.

Перший етап дає студентам знання про структуру занять, їх класифікацію, методи, прийоми, засоби навчання. Основними завданнями є дослідження особливостей застосування методу моделювання, допомога з боку викладача у засвоєнні теоретичних знань, що лежать в основі моделювання занять.

На другому етапі проводиться підготовка студентів до моделювання системи лекцій, практичних занять, психологічна підготовка до спілкування, контактних стосунків викладачів і студентів. Переважно моделюються ситуації, які мають репродуктивний характер з використанням моделей-орієнтирів, розроблених самим викладачем.

Основою етапу є моделювання і проектування педагогічних ситуацій, які відзначаються більшою самостійністю студентів. До наступного етапу входить проведення ними в аудиторії фрагментів навчальних занять, виховних заходів. Завершальний етап передбачає аналіз і самоаналіз створеної педагогічної ситуації. Студент повинен оцінити фрагмент навчального заняття, встановити його відповідність меті, типові і структурі, виявити реалізацію принципів навчання, ефективність використання методів, прийомів і засобів на кожному з етапів роботи, оцінити поведінку студента в ролі викладача в тій чи іншій ситуації.

Педагогічне проектування будь-якої педагогічної ситуації може включати такі види діяльності студентів: аналіз й оцінка поставленого завдання, формування самої ситуації, яку необхідно змодельовати; планування форм, методів і засобів моделювання педагогічної ситуації, написання методичної розробки заняття чи виховного заходу; реалізація задуму та практичне відтворення розробленого проекту; удосконалення знань і вмінь.

Велику роль у педагогічному проектуванні відіграє педагогічна допомога викладача, завдання якого полягає в тому, щоб розробити

систему вправ та завдань, запропонувати студентам ефективні прийоми моделювання педагогічних ситуацій, до яких можуть належати аналіз методичної літератури, конструювання заняття, творчі вправи, рольова гра тощо.

Розглянемо методику використання методу моделювання методичних ситуацій на прикладі лекції з педагогіки з теми "Розвиток та формування особистості". Перед заняттям студенти повинні змодельовати лекцію. Передовсім їм слід усвідомити, що навчальною метою заняття є формування комунікативних умінь. Структура може складатися з таких етапів, як розповідь викладача чи бесіда із студентами, повторення відомостей з теорії розвитку особистості, складання плану лекції. Підготовка до заняття виконуються студентами в основному вдома. Саме проведення лекції відбувається в аудиторії. Викладач призначає на роль викладача одного із студентів, інші виконують роль студентів певної групи. Призначений "викладач" на очах своїх однокурсників конструює заняття, поступово залучаючи до співпраці так званих студентів. Виконання такого завдання є найскладнішим етапом у педагогічному проектуванні, оскільки студент набув знання й уміння з кількох навчальних дисциплін (дидактики, психології) намагається систематизувати.

Важливим є завдання, яке полягає в оцінці проведеного заняття. Студентам необхідно визначити, наскільки ефективно змодельовано і сконструйовано заняття чи виховний захід, доречно використані методи, прийоми і засоби навчання, які фактичні й методичні помилки допущено в ході заняття. Обговорення може проходити в усній або письмовій формі. Повний аналіз сконструйованого заняття проводиться за складеною схемою. Тому завдання викладача у процесі вивчення навчальних дисциплін – створити таке освітнє середовище, де у студентів формуватимуться навчально-пізнавальні інтереси, прагнення до самостійної творчої діяльності, позитивні емоції від успішної

інтелектуальної активності.

У ході створення такої педагогічної умови, як позитивна мотивація студентів до інноваційної діяльності, реалізується мотиваційний компонент моделі застосування педагогічного моделювання у процесі фахової підготовки майбутніх викладачів ЗВО. Показником сформованості мотиваційного компонента є пізнавально-дієвий інтерес, який складається з двох рівнів: інтересу до нових форм навчальної взаємодії у вигляді дидактичних ігор та інтересу до певної діяльності, коли студенти мають змогу перейти на позицію активного учасника власної навчальної діяльності в моделюванні певних навчально-ігрових, професійних ситуацій.

Важливо мотивувати студентів до застосування педагогічного моделювання у процесі навчання. Діяльність буде більш ефективною й результативною за умови наявності сильних і яскравих мотивів, які спонукатимуть до дії.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Розглянувши основні принципи моделювання, слід зазначити, що, використовуючи рекомендації, розроблені сучасною педагогікою, є можливість більш ефективно готувати кваліфікованих фахівців.

Перед закладами вищої освіти стоять відповідальні завдання подальшого вдосконалення професійної майстерності фахівців, поліпшення якості підготовки кадрів відповідно до сучасних вимог і здобутків науки. Цьому сприяють удос-

коналення навчальних планів і програм, підвищення якості всіх видів занять, широке застосування технічних засобів навчання.

Ураховуючи сучасні вимоги до процесу одержання нових знань у ЗВО, які спрямовані на розвиток самостійності, самоконтролю і самооцінки майбутніх фахівців, слід ширше впроваджувати у навчальний процес метод моделювання педагогічних ситуацій, зокрема, лекції, практичні, семінарські заняття, один з етапів заняття чи іншого виховного заходу. Моделювання саме в такому вигляді може виступати як ефективний метод навчання в методиці викладання педагогічних дисциплін у ЗВО.

Упровадження в освітній процес методу моделювання дає підстави констатувати, що моделювання освітньої діяльності викладача є важливою складовою педагогічного проектування, так як сприяє розвитку професійних умінь і творчих здібностей студентів, стимулює їхню пізнавальну активність і самостійність.

Моделювання як метод навчання у ЗВО відіграє неабияку роль в удосконаленні педагогічної майстерності викладача, створює сприятливі умови для актуалізації та поглиблення міжпредметних зв'язків, дає змогу створити умови, максимально наближені до умов майбутньої професійної діяльності студентів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Пехота, О. М. (2001). Освітні тех-

нології. Київ.

Пономарьов, О. С. (2011). Моделювання діяльності фахівця. Харків.

Столяренко, О. В. (2015). Моделювання педагогічної діяльності у підготовці фахівця. Вінниця.

Туркот, Т. І. (2011). Педагогіка вищої школи. Київ.

Фіцула, М. М. (2014). Педагогіка вищої школи. Київ.

Царенко, О. П. Формування позитивної мотивації студентів закладів вищої освіти до навчально-ігрового моделювання в процесі навчання. Взято з <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2009/5/83.pdf>

REFERENCES

Pehota, O. M. (2001). Educational technologies. Kyiv.

Ponomariov, O. S. (2011). Modeling the activities of a specialist. Kharkiv.

Stoliarenko, O. V. (2015). Modeling of pedagogical activity in specialist training: educational and methodical manual. Vinnytsia.

Turkot, T. I. (2011). Higher school pedagogy: a textbook Kyiv.

Fitsula, M. M. (2014). Pedagogy of higher education. Kyiv.

Tsarenko O. P. Formation of positive motivation of students of higher education institutions for educational and game modeling in the learning process. Retrieved from <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2009/5/83.pdf>

Стаття надійшла 25.05.2021 р.